

Sujin (X.J.S.) Rosie is promovenda aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Promotieonderzoek

In haar promotieonderzoek richt Rosie zich op de vraag wat helpend is om te komen tot toegankelijke en bereikbare zorg voor zingeving in de thuissituatie, en in hoeverre deze zorg ook toegankelijk is voor laaggeletterden. De focus ligt hierbij op specifieke doelgroepen: veteranen, dak- en thuislozen, cliënten in de algemene gezondheidszorg, kinderpalliatieve zorg, en mensen die te maken hebben met armoede en/of laaggeletterdheid.

(Co)promotoren

Hanneke Muthert

Erik Olsman

Anja Visser

Aansluiten, bewegen en communiceren

Op naar toegankelijke en bereikbare zorg voor zingeving in de thuissituatie

Sinds 2019 heeft het ministerie van VWS een subsidieregeling waarmee geestelijke verzorging in de thuissituatie wordt vergoed voor mensen van 50 jaar en ouder, en voor kinderen of volwassenen in de palliatieve fase en hun naasten. Geestelijk verzorgers zijn specialisten op het gebied van zingeving en levensbeschouwing, maar aandacht voor zingeving is niet voorbehouden aan geestelijk verzorgers. Ook andere professionals en vrijwilligers kunnen hier een rol in hebben.

Om de samenwerking, inbedding en ontwikkeling van geestelijke verzorging in de thuissituatie te versterken zijn verschillende actieonderzoeken uitgezet (e.g., Bakker & Van Leeuwen 2022; Hupkens et al. 2021). In eerste instantie waren deze onderzoeken gericht op personen die binnen de subsidieregeling vallen, waardoor andere doelgroepen die ook ondersteuning bij zingeving zouden kunnen gebruiken buiten beeld bleven. Dit veranderde met de start van de Kenniswerkplaats Zingeving. Hierin gingen onder meer verscheidene regionale leernetwerken aan de slag om kennis te ontwikkelen rondom een thema of doelgroep (Kenniswerkplaats Zingeving n.d.).

Promotieonderzoek

In veel leernetwerken bleek precies de aansluiting tussen cliënten en professionals een aandachtspunt: hoe zorg je voor passende zingevingszorg, wat is bepalend voor welke professional wanneer die zorg voor zingeving biedt, en moet er een match gemaakt worden op doelgroep of op de complexiteit van de zingevingsvraag zoals in het ABC-model?

Dit model stelt:

- (A) iedereen kan aandacht hebben voor zingeving;
- (B) begeleiding wordt geboden als het nodig is en de cliënt het ook wil;
- (C) bij crisissituaties kan een geestelijk verzorger ondersteunen (IKNL 2018).

Hierin wordt vooral gekeken naar de mogelijkheden of vaardigheden van zorgverleners en minder naar hoe die aansluiting eruitziet in de praktijk. Mensen vinden misschien zelf niet dat ze tot een bepaalde doelgroep behoren, hebben niet altijd toegang tot de aangewezen zorgverlener, en zorgdisciplines representeren niet per definitie specifieke zingevingscompetenties. Mogelijk is er eerder sprake van verschillende variaties in 'zingevingsgeletterdheid' onder professionals én doelgroepen.

In mijn promotieonderzoek richt ik me op een andere wijze van differentiëren die de aansluiting centraal stelt, wat hopelijk leidt tot toegankelijke en bereikbare zorg voor zingeving in de thuissituatie.

Leernetwerk Laaggeletterdheid en Armoede

Een van de leernetwerken focust op mensen die te maken hebben met laaggeletterdheid

en armoede. In Nederland hebben ruim 2,5 miljoen mensen moeite met lezen, schrijven en/of rekenen, waarbij armoede en laaggeletterdheid vaak samengaan (Christoffels et al. 2016). Laaggeletterdheid en armoede hebben grote invloed op het dagelijks leven en dus ook op iemands zingeving; daarom is de aanname dat er vraag is naar zingevingszorg binnen deze doelgroep. In het leernetwerk bleek echter dat geestelijk verzorgers nog nauwelijks mensen in armoede en/of met laaggeletterdheid zien. Geestelijk verzorgers verwachten namelijk dat mensen zelf naar hen toekomen als ze zingevingsproblemen hebben, en dat wanneer zij niet komen, er ook geen vraag is.

In gesprek met mensen uit de doelgroep en professionals kwam naar voren dat er wel degelijk zingevingsbehoeften spelen, maar dat mensen om diverse redenen niet zomaar aankloppen bij de geestelijk verzorger. Zingevingszorg bij deze doelgroep vraagt dat geestelijk verzorgers het initiatief tot contact nemen, zodat aandacht en begeleiding kunnen plaatsvinden. Het leernetwerk ging daarom op zoek naar hoe die aansluiting er concreet uit zou kunnen zien en wat daarvoor nodig is. Door uitwisseling en een vijftal kleine activiteiten deden we inzichten op, waaronder: beweeg naar de doelgroep toe, doe de dingen samen, plan acties stap voor stap en spreek duidelijke taal (Muthert & Rosie 2024; Rosie et al. 2024). Kortom, het gaat om aansluiten, bewegen en communiceren.

Deze inzichten wijzen erop dat eerst en vooral uitgegaan moet worden van het contact leggen en behouden met de cliënt. Dit in tegenstelling tot het ABC-model uit de palliatieve zorg, waar contact een gegeven lijkt te zijn dat alleen nog op professie en complexiteit afgebakend hoeft te worden. Toegang tot zulke

DE PROMOTIE

aandacht, begeleiding of crisisbegeleiding bij zingeving lijkt in het huidige beleid afwisselend via aanbod- en vraaggericht denken te gaan, maar vraag en aanbod komen in een context van laaggeletterdheid en armoede niet vanzelfsprekend bij elkaar. Het gevaar is dat er dan ten onrechte wordt aangenomen dat er geen vraag is. Een leven met laaggeletterdheid en/of armoede gaat voor velen gepaard met schaamte, onzekerheid en een laag zelfbeeld (Movisie 2022; RVS 2021). Deze mensen staan niet in de rij om, al dan niet op eigen initiatief, in beeld te komen voor aandacht, begeleiding of crisisbegeleiding.

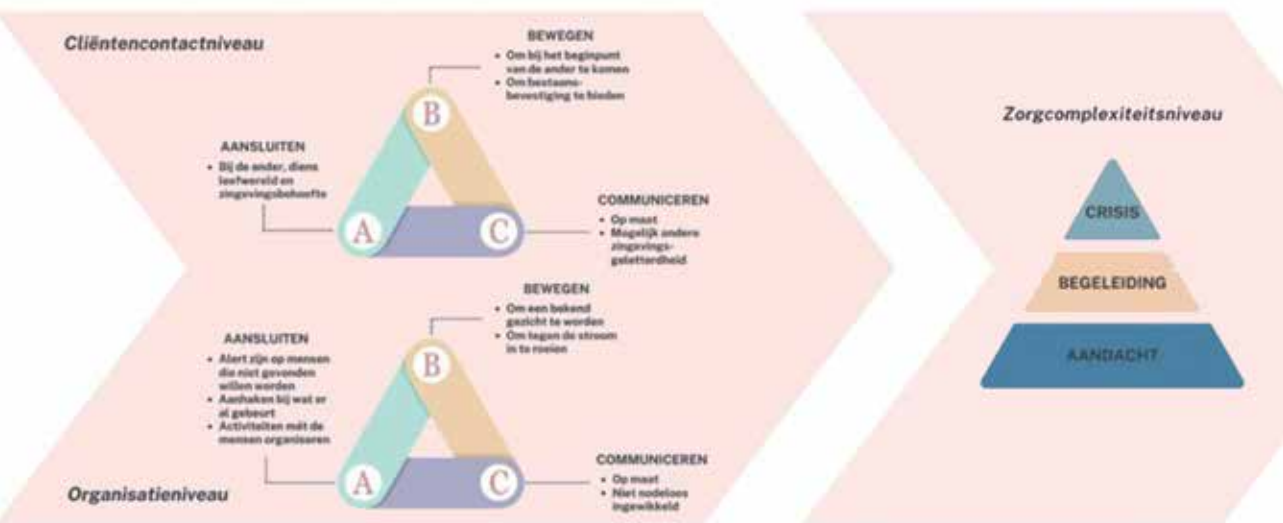
Tweetrapsraket zingevingzorg

Ik stel een model voor dat, voorafgaand aan het huidige ABC-model, toont wat ervoor nodig is om contact te initiëren en te continueren: aansluiten, bewegen en communiceren. Zo wordt een tweetrapsraket gelanceerd die existentiële uitwisseling mogelijk maakt: eerst aandacht

voor aansluiting op cliëntencontact- en organisatieniveau, en daarna pas indelen op professie en complexiteit (Muthert & Fortuin 2024). In Figuur 1 staat de tweetrapsraket afgebeeld. In deze bijdrage licht ik het nieuwe model van de eerste trap toe, waarvoor de bevindingen van het leernetwerk aan de basis staan.

A staat voor aansluiten. Op cliëntencontactniveau betekent dat aansluiten bij de ander en diens zingeving behoeft. Op organisatieniveau gaat het om alert zijn op mensen die niet gevonden willen worden, aanhaken bij wat er al gebeurt en activiteiten met de mensen organiseren in plaats van kant-en-klaar voor hen.

B staat voor bewegen. Op cliëntencontactniveau betekent dat beginnen bij bestaansbevestiging en de ander centraal zetten. Op organisatieniveau gaat het om bewegen naar de leefwereld van de ander toe, een bekend

gezicht worden en tegen de stroom inroeien als er zich organisatorische of financiële belemmeringen aandienen.

C staat voor communiceren. Dit betekent op cliëntencontactniveau dat er op maat wordt gecommuniceerd en dat de confrontatie wordt aangegaan met mensen die mogelijk een heel andere zingevingsgeletterdheid hebben dan jijzelf. Op organisatieniveau gaat het om toegankelijke communicatie hanteren die niet nodeloos ingewikkeld is.

Conclusie

Om passende zingevingszorg te bieden is het allereerst nodig om met de mensen in contact te komen. Bij sommige doelgroepen vraagt dit meer initiatief van professionals dan bij anderen. De tweetrapsraket toont hoe zingevingszorg vorm kan krijgen voor mensen die zich niet zomaar laten vinden. In mijn promotieonderzoek werk ik verder aan de tweetrapsraket en onderzoek ik of die tweede trap, het indelen in zorgcomplexiteit, wel zo adequaat is. Mogelijk zijn er verschillende vormen van zingevingsgeletterdheid onder professionals en vrijwilligers, ongeacht met welke doelgroep zij

werken. Hiervoor werden 50 mensen geïnterviewd over wat zij tegenkwamen aan zingeving, hoe zij daarmee omgingen en welke rol levensbeschouwing had. Vermoedelijk ontstaan hier persona's die elk een eigen zingevingsgeletterdheid karakteriseren. <

Met dank aan Anja en Hanneke voor hun feedback op het conceptartikel en met dank aan alle leden van het leernetwerk Laaggeletterdheid en Armoede: Alex, Brenda, Desi, Gerda, Gert, Hanneke, Helene, Irene, Sietie en Truus.

Literatuur

- Bakker, F., & van Leeuwen, T. (2022). *ZINSITIEF; Sensitief voor zingeving in sociaal werk*. Zwolle: Hogeschool Windesheim.
- Christoffels, I., Baay, P., Bijlsma, I., & Levels, M. (2016). *Over de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede*. Den Haag: Stichting Lezen en Schrijven i.s.m. ecbo.
- Hupkens, S.H.A., Littel-Baetens, E.A., Hobbelen, M.L.C., van der Linden, C.J.P.H., Goumans, M.J.B.M. (2021). Echt luisteren leidt tot maatwerk: behoeften van thuiswonende ouderen aan ondersteuning bij zingeving. *Gerōn*, 23(4).
- IKNL (2018). *Richtlijn Spiritualiteit en zingeving*. Geraadpleegd via <https://palliaweb.nl/richtlijnen-palliatieve-zorg/richtlijn/zingeving-en-spiritualiteit>
- Kenniswerkplaats Zingeving (n.d.). *Leernetwerken*. <https://www.kenniswerkplaatszingeving.nl/leernetwerken>
- Movisie (2022). Onderzoek naar de impact van emoties bij armoede. <https://www.movisie.nl/artikel/onderzoek-naar-impact-emoties-armoede>
- Muthert, H., & Fortuin, N. (2024). Micro, meso en macro? Reflectie op de maatschappelijke rol van geestelijk verzorgers. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 27(115), 44-50.
- Muthert, H., & Rosie, S. (2024). *Lessons learned in het leernetwerk Laaggeletterdheid, Langdurige Armoede en Geestelijke Verzorging Thuis: In vijf activiteiten op zoek naar aansluiting*. Rijksuniversiteit Groningen.
- Raad voor Volksgezondheid & Samenleving. (2021). *Gezichten van een onzeker bestaan*. <https://www.raadrvs.nl/documenten/publicaties/2021/04/07/gezichten-van-een-onzeker-bestaan>
- Rosie, S., Westerk, H., & Muthert, H. (2024). *Samen eten. Hoe je in een context van armoede aan tafel en in gesprek komt*. Zelfem: Het Boekenschap.

Figuur 1.

*Tweetrapsraket
zingevingszorg*